

O poslovanju mljekara SR Hrvatske u 1988. godini (Running SRC Dairy Plants During 1988)

Matej MARKEŠ, dipl. inž., Zagreb

Stručni rad — Professional Paper
Prispjelo: 5. 12. 1989.

UDK: 637.1

1. Uvod

Udruženje mljekarskih radnika SR Hrvatske od svog osnutka prati poslovanje mljekara, a ovaj pregled sačinjen je na temelju anketnih podataka mljekara.

Neki dopunski pokazatelji pribavljeni su od Poslovne zajednice za proizvodnju, preradu i promet stoke, stočnih proizvoda i stočne hrane što je u ovom pregledu i posebno istaknuto.

2. Otkup mlijeka i mliječnih proizvoda

2.1. Otkup mlijeka

Iz pregleda o otkupu mlijeka u SR Hrvatskoj u 1988. godini vidljivo je da je 14 anketiranih mljekara otkupilo 490,569.000 l mlijeka.

Iste su mljekare otkupile prethodne (1987) godine 461,918.000 l, pa je prema tome u ovoj godini povećan otkup za 28,651.000 l ili za 6,2%.

Individualni proizvođači isporučili su 70% otkupnih količina, a iz ostalih izvora — uključujući i uvoz — potječe oko 30%.

Promatramo li kretanje otkupa u razdoblju od 1980. do 1988. lako je uočiti da je smanjenje ukupnog otkupa posljedica značajnog pada otkupa mlijeka od individualnih proizvođača.

Otkup mlijeka u 1980. godini te od 1985 do 1988. kretao se kako slijedi (u mil. litara).

Godina	Otkup mlijeka od				Ukupno	‰
	Indiv. proizvod.	Društ. proizv.	Mljekara	Uvoz		
1980.	413	56	25	2	496	100,0
1985.	374	91	25	8	498	100,4
1986.	358	86	29	13	486	97,0
1987.	328	96	25	15	464	93,5
1988.	346	92	24	29	491	99,0

U promatranom razdoblju interni promet između mljekara ostaje približno na istoj razini, otkup od društvenih proizvođača se u toku posljednjih godina također ustalio približno na istoj razini, dok je otkup mlijeka od seljač-

kih domaćinstava u toku ovog desetljeća smanjen za 67 mil. litara. Uvoz naglo raste.

Jugoslavija je jedina zemlja u Evropi koja uvozi mlijeko. Promatrajući dalekovidnije, za to nema ni ekonomskog opravdanja. Bilo bi daleko opravdanije stimulirati domaću proizvodnju — naročito na seljačkim gospodarstvima — i time što brže realizirati principe privredne reforme.

Najveće količine mlijeka uvezla je zagrebačka mljekara »Dukat« (više od polovice uvezenih količina) zatim »Vindija« približno četvrtinu ukupnog uvoza), a manje količine uvezle su mljekare Osijek, Karlovac i Rijeka.

Zahvaljujući orijentaciji sve većeg broja seljačkih gospodarstava na robnu proizvodnju mlijeka, sezonska varijabilnost proizvodnje i isporuke mlijeka je nevelika. To omogućava ravnomjernije korištenje kapaciteta mljekara, ravnomjernije pritjecanje novca u gospodarstvu od prodaje mlijeka, kao i ravnomjerniju opskrbu tržišta.

Takve tendencije treba podržavati i nadalje, ali uz robnu proizvodnju po grlu i po domaćinstvu na znatno višoj razini od današnje.

Potrebno je istaknuti da su anketom Udruženja obuhvaćene samo najveće društvene, ali ne i sve mljekare i poduzeća koja se bave otkupom mlijeka, a sjedišta su im na području SR Hrvatske ili izvan nje.

Podatke o tom otkupu prenosimo iz materijala Poslovne zajednice za stočarstvo.

a) RO sa sjedištem na području SR Hrvatske otkupile su (000 litara):

	1988.	1987.
DALBIH, Split (mljekara Knin+BH)	1.837	603
Dubrovkinja, Dubrovnik	2.846	1.702
»Paška sirana«, Pag	2.015	2.373
»Agrokoka«, Imotski	738	889
HP »Plitvice«, Plitvice	1.822	1.066
Vet. stanica, Kopriwnica	1.056	1.135
A. Bohnec, Ludbreg	3.219	3.090
Ukupno:	13.533	11.458

b) RO sa sjedištem izvan SR Hrvatske otkupile su (000 litara):

	1988.	1987.
»Pomurka«, M. Sobota	1.224	1.194
Ljubljanske mlekarne (TIMAV, Koper)	473	500
HMEZAD, Il. Bistrica	59	80
Mljekara, Šid	2.946	2.786
Ukupno:	4.702	4.560

U usporedbi s prethodnom godinom sveukupni otkup mlijeka ostvaren u SR Hrvatskoj u 1988. godini bio je za 30,868.000 litara ili 6,5% veći nego 1987. godine.

Ukupno je otkup iznosio (000 litara):

	1988.	1987
Anketirane mljekare (14)	490.569	461.918
Ostale sa sjedištem u SR Hrvatskoj (7)	13.533	11.458
RO sa sjedištem izvan SR Hrvatske (4)	4.702	4.560
Ukupno:	508.804	477.936

2.2. Vrijednost i otkupne cijene mlijeka

Dvanaest anketiranih mljekara (ne raspolaže se podacima za TMP Osijek i Mljekaru Zadar) koje su otkupile 459,465,000 litara ili 88,7% svih otkupljenih količina (508,804.000 litara) isplatile su za mlijeko 227,176.927.000 din., odnosno nešto više od 227 milijardi dinara.

Ponderirana prosječna otkupna cijena mlijeka za cijelu godinu 1988. iznosila je 534,74 dinara po litri.

Uz pretpostavku da je svo otkupljeno mlijeko plaćeno po navedenoj prosječnoj cijeni, proizlazi da su mljekare isplatile proizvođačima, odnosno dobavljačima, ukupno 272 milijarde dinara.

Najskuplje je bilo mlijeko iz uvoza (602,33 din/l), a znatno jeftinije mlijeko domaćih individualnih domaćinstava (491,27 din/l).

Mlijeko društvenih proizvođača bilo je plaćeno po prosječnoj cijeni od 514,52 din/l, proizvedeno u okviru vlastite SOUR, odnosno po cijeni od 556,31 din, kupljeno od drugih društvenih proizvođača.

Mljekare su otkupljivale mlijeko po različitim otkupnim cijenama. Ovisno o kvaliteti, učestću dobave od privatnih domaćinstava, proizvođačkoj regiji i dr., prosječne ponderirane otkupne cijene mlijeka pojedinih mljekara kretnale su se od 445,13 din/l do 630,06 din/l.

Otkupna je cijena mlijeka jedan od osnovnih stimulansa za povećanje proizvodnje i otkupa mlijeka, ali i jedan od osnovnih elemenata u strukturi finalne cijene proizvoda. Ona istovremeno može biti značajan čimilac u povećanju dohotka, ali i dugoročno destimulativno djelovati na proizvodnju i otkup. Stoga je neophodna ravnoteža između ta dva elementa, kao i pravovremeno prilagođavanje uvjetima tržišta.

2.3. Otkup mliječnih proizvoda

2.3.1. Otkupljene količine mliječnih proizvoda

Sve anketirane mljekare — osim »Zvečeva« i »Slavije« otkupljivale su, osim mlijeka, i mliječne proizvode. U toku 1988. i 1987. godine otkupile su količine (u 000 l i t) navedene u tablici.

Usporedbom s 1987. god. otkup je mliječnih proizvoda u 1988. god. povećan, i to uglavnom na račun povećanog uvoza sireva.

Nema podataka o kvaliteti uvezenih mliječnih proizvoda, kao ni o njihovoj upotrebi. Nepoznato je koliko ih je bilo stavljeno izravno u promet, a koliko su količine upotrijebljene za daljnju preradu (topljeni sir, rekonstituirano mlijeko, jogurt i dr.).

Proizvodi	1988.			1987.		
	Domaće	Uvoz	Ukupno	Domaće	Uvoz	Ukupno
Vrhnje	149	—	149	373	—	373
Sirevi	1.176	3.829	5.005	974	2.250	3.224
Maslac	204	1.228	1.432	251	1.641	1.892
Mlijeko u prahu (punomasno)	463	1.382	1.845	488	1.120	1.608
Mlijeko u prahu (obrano)	134	122	256	224	139	363
Ukupno:	2.126	6.561	8.687	2.310	5.150	7.460
%	92,0	127,4	116,4	100,0	100,0	100,0

Usprkos našoj nevelikoj industrijskoj proizvodnji mliječnih proizvoda postoje veliki izgledi za izravno suočavanje naših i inozemnih proizvoda, kako na domaćem, tako i na stranom tržištu.

Da bi domaći proizvodi mogli uspješno konkurirati inozemnima, bit će potrebni veliki naponi za podizanje kvalitete, standardizacije proizvoda, kvalitete i izgleda prodajne ambalaže i dr. Možda još nije prekasno, ali je u svakom slučaju već posljednji trenutak da se organizirano i to unificirano za čitavu Jugoslaviju — pristupi donošenju i provođenju standarda za mlijeko i mliječne proizvode, koji bi bili u skladu s onima za evropsko tržište.

2.3.2. Vrijednost otkupljenih mliječnih proizvoda

Ukupna vrijednost otkupljenih mliječnih proizvoda (bez podataka za »Sirelu«) bila je (u.000 din)

Proizvodi	Domaći	Uvozni	Ukupno
Vrhnje	507.035	—	507.035
Sirevi	7.041.328	13.549.484	20.590.812
Maslac	1.000.038	6.025.565	7.125.603
Mlijeko u prahu punomasno	1.558.158	5.223.573	6.781.731
Mlijeko u prahu obrano	552.237	1.300.830	1.853.067
Ukupno	10.658.796	26.099.452	36.758.248

Od ukupne vrijednosti otkupljenih mliječnih proizvoda (36.758.248.000 din.) 71% otpada na proizvode iz uvoza, a 29% vrijednosti na one iz domaće proizvodnje.

Ukupna vrijednost otkupljenih mliječnih proizvoda čini oko 13,5% vrijednosti otkupljenog mlijeka (272 milijarde). Ekvivalentna količina mlijeka — po prosječnoj otkupnoj cijeni — bi bila 68,7 mil. l, od čega otpada na uvoz oko 48,8 mil. l, a ostalo na domaću proizvodnju.

3. Proizvodnja mliječnih proizvoda u godini 1988.

3.1. Ukupan obim i asortiman proizvodnje

15 anketiranih mljekara u SR Hrvatskoj proizvelo je u god. 1980, 1987. i 1988. ove količine mliječnih proizvoda (u 000 l i tonama):

Grupa proizvoda	1988			1988
	1988	1987	1980	1980
Konsumno mlijeko	236.474	242.085	216.437	109,3
Fermentirani mliječni proizvodi	34.645	34.799	24.940	138,9
Slatki mliječni napici	3.418	2.775	4.241	80,6
Polutvrđi i tvrdi sirevi	11.909	11.465	13.957	85,3
Sirevi svježi, meki i s plem. plijesni	4.557	4.742	2.407	189,3
Topljeni sirevi	6.344	6.445	5.916	107,2
Konsumno vrhnje	9.865	12.296	11.653	84,7
Kondenzirano i evap. mlijeko	468	338	567	82,5
Mlijeko u prahu (punomasno i obrano)	5.183	4.273	6.222	83,3
Maslac	2.736	2.462	2.603	105,1
Smrznuti proizvodi	11.133	9.823	5.201	214,1
Ostali proizvodi	6.471	6.013	4.624	139,9

Pored anketiranih mljekara u Hrvatskoj su — prema podacima Poslovne zajednice za stočarstvo u 1988. godini mliječne proizvode proizveli i slijedeći proizvođači: (u 000 l i t)

Proizvodi	1988							Ukupno
	DALBIH	Dubrovkinja	Paška sirana	»Agrokoka« Imotski	»Plitvice«	Vet. st. Koprivnica	Bohneć Ludbreg	
Konsumno mlijeko	475	2.253	—	—	—	—	—	2.728
Fermentirani proizv.	215	578	—	—	—	—	—	793
Konsumno vrhnje	—	21	—	—	—	26	7	54
Svježi sir	—	—	14	—	—	—	11	25
Polutvrđi i tvrdi sir.	103	—	230	64	—	—	300	697
Maslac	5	—	—	—	—	34	18	57
Ostali proizvodi	—	—	—	—	45	29	—	74

Više od polovice konzumnog mlijeka (61,5%) isporučuje se tržištu u plastičnim vrećicama. Dominantni su proizvođači konzumne mljekare (Dukat, Rijeka, Osijek, Split), ali se sa znatnim količinama ovakvog mlijeka pojavljuju i preradbene mljekare (Bjelovar, Župnja), koje njime opskrbljuju uglavnom potrošače na svom otkupnom području.

Proizvođači ultrapasteriziranog mlijeka (KIM, »Dukat«, »Vindija« Zadar i Rijeka) proizvode ultrapasterizirane proizvode i njima opskrbljuju potrošače širom zemlje, a u doba turističke sezone znatno olakšavaju opskrbu priobalnog ugostiteljstva kao i brojnih gostiju.

Sveukupna proizvodnja mliječnih proizvoda u SR Hrvatskoj u toku 1988. godine iznosila je (000 l i t):

Grupa proizvoda	Anketirane mljekare (ukupno)	Ostali proizvođači	Ukupno
Konzumno mlijeko	236.474	2.728	239.202
Fermentirani mliječni proizvodi	34.645	793	35.438
Slatki mliječni napici	3.418	—	3.418
Polutvrđi i tvrdi sirevi	11.909	697	12.606
Svježi, meki i s plem. plijesni sirevi	4.557	25	4.582
Topljeni sirevi	6.344	—	6.344
Konzumno vrhnje	9.865	54	9.919
Kondenzirano i evap. mlijeko	468	—	468
Mlijeko u prahu	5.183	—	5.183
Maslac	2.736	57	2.793
Smrznuti proizvodi	11.133	—	11.133
Ostali proizvodi	6.471	74	6.545

Gradske su mljekare i najveći proizvođači fermentiranih mliječnih proizvoda, dok je u nekim mljekarama proizvodnja mala ili je nema.

Polutvrde i tvrde sireve proizvodilo je u Hrvatskoj u toku 1988. god. svega 5 mljekara, među kojima su »Sirela« i »Zdenka« dominantni proizvođači sa 49,3 odnosno 32,9% ukupne proizvodnje.

Izuzev »Slavije« sve ostale mljekare proizvodile su nešto iz asortimana svježih, mekih, krem i sireva s plemenitim plijesnima. Najveću proizvodnju iz te grupe sireva ostvarili su »Belje« te »Dukat« i »Sirela«, dok je proizvodnja ostalih proizvođača bila osjetljivo manja.

Topljene sireve proizvode svega 4 proizvođača (»Belje«, »Dukat«, »Sirela« i »Zdenka«), pri čemu »Zdenkina« proizvodnja iznosi tri petine ukupnih količina.

Koncentrirano i evaporirano mlijeko su — po količini — naši komercijalno beznačajni proizvodi, koji se upotrebljavaju samo za reprodukciju u industriji čokolade i bombona.

Konzumno vrhnje proizvode sve gradske mljekare, pri čemu zagrebački »Dukat« proizvodi oko 3/5 godišnje proizvodnje, a drugih 8 proizvođača svega oko 2/5.

Proizvodnja maslaca u nas varira iz godine u godinu i održava se uglavnom na niskoj razini. Proizvodnja ne pokriva domaće potrebe, pa se maslac već godinama uvozi.

Naših 6 mljekara ima značajne kapacitete za proizvodnju mlijeka u prahu (Osijek, Županja, Sl. Požega, Zagreb, Karlovac i »Zdenka«), ali se oni nedovoljno koriste — prvenstveno zbog pomanjkanja sirovina za preradu, ali i zbog problema plasmana gotovih proizvoda.

Dio kapaciteta naših sušara koristi se za proizvodnju sirutke u prahu, koje je 1988. godine proizvedeno 3.242 tone.

Naš najveći proizvođač smrznutih mliječnih proizvoda je »Lodo« iz Zagreba, koji je u 1988. godini proizveo više od 11.000 tona različitih smrznutih proizvoda. Najznačajniji su među njima sladoledi i deserti, zatim tučeno vrh-

nje, kreme, smrznuta tijesta i dr. Nakon kratkotrajne stagnacije ova industrija neprekidno napreduje, razvijajući nove proizvode te povećavajući obim proizvodnje, uz održavanje kvalitete proizvoda na visokoj razini.

Među tzv. »ostalim« proizvodima naših mljekara posljednjih godina puding dobiva sve značajnije mjesto. U tome danas prednjači »Vindija« s proizvodnjom preko 2.000 tona.

Obogaćenje asortimana predstavljaju i želei, koje posljednjih godina uspješno proizvodi i plasira beljska mljekara i Dukat Zagreb, koristeći pri tom nusproizvode iz svoje sirarske proizvodnje.

3.2. Orijentacioni obračun rashoda mlijeka

Orijentacioni obračun rashoda mlijeka za proizvodnju osnovnih mliječnih proizvoda prikazuje da su mljekare u 1988. godini utrošile više od polovice otkupljenog mlijeka za proizvodnju konzumnog — svježeg (48,2%) i fermentiranog mlijeka (6,9%). Doda li se tome i utrošak mlijeka za proizvodnju mlijeka u prahu, proizlazi da je od ukupno otkupljenih 490,6 mil. litara kao konzumno mlijeko iskorišteno 324,6 mil. l ili 66%, odnosno dvije trećine.

149 mil. l (30,4%) utrošeno je za proizvodnju sireva, a oko 3,5% za ostale proizvode.

Navedeni pokazatelji ilustriraju nisku razinu naše ukupne proizvodnje i otkupa mlijeka. Dok je najveći dio namijenjen izravnoj potrošnji, jedva da nešto mlijeka preostaje za preradu u ostale mliječne proizvode.

Usprkos tome ovakva proizvodnja omogućuje relativno nisku potrošnju, a svaki manji poremećaj u proizvodnji dovodi u pitanje redovitost opskrbe i najelementarnijim prehrambenim proizvodom kakav je konzumno mlijeko.

4. Prodajne cijene mliječnih proizvoda

U tabeli su prikazane prodajne cijene nekih mliječnih proizvoda u anketiranim mljekarama na početku i na kraju 1988. godine.

Sumarni pregled prosječnih cijena i postotaka povećanja cijena u toku godine (u din. za 1 kg ili lit):

Proizvodi	Prodajne cijene na dan		1988. 1987. %
	1. I 1988.	31. XII 1988.	
Pasterizirano mlijeko	401,58	1.017,12	253,3
Konzumno vrhnje	1.681,88	6.699,51	398,3
Jogurt	704,10	3.130	445
Maslac	5.155,58	17.437,73	338
Punomasno mlijeko u prahu	3.564,78	11.636,20	326,4
Ementalac	5.261	19.500	370,7
Ribanac	6.330	17.700	279,6
Svježi domaći sir	1.695,93	7.190,22	424
Topljeni sir 45% u kut.	3.438,56	11.762,50	342
Trapist	4.135,50	14.962,50	362

Pregled kretanja prodajnih cijena 10 mliječnih proizvoda od 1. siječnja do 31. prosinca 1988. god. pokazuju prosječno povećanje cijena za 354,63%.

Pritom su se cijene različito formirale. Najmanje su poskupjeli konzumno fermentirano mlijeko i sir ribanac, a znatno iznad prosjeka svježi domaći sir, jogurt i konzumno vrhnje. Poskupljenje ostalih proizvoda se kretalo blizu prosjeka.

Na oblikovanje cijena utjecalo je više činilaca. Dok je konzumnom mlijeku cijena kontrolirana, ona se oblikovala prema potražnji ostalih proizvoda, ali i prema cijeni komplementarnih mliječnih proizvoda.

Prodajne cijene ni na početku ni na kraju godine nisu bile iste za iste proizvode raznih poduzeća. Razlike su značajne i nije više vrijedilo pravilo da su one uvijek više u primorskim mljekarama.

5. Broj i kvalifikacijska struktura zaposlenih

U 15 anketiranih mljekarskih organizacija bilo je ukupno 5.608 zaposlenih. U usporedbi s prethodnom godinom — bez Dalbiha i »Dubrovkinje«, te nakon odvajanja zaposlenih u poljoprivredi »Zdenke« ($53 + 33 + 659 = 745$) porast broja zaposlenih iznosi 3,3% (5.608 prema 5.429 u 1987).

Zapošljavanje je usporeno, ali još nije nastupio obrnuti proces, kakav se može očekivati u tržnoj privredi pod utjecajem očekivane privredne reforme.

Iz usporednih koeficijenata stručnosti obračunatih za pojedine mljekare na UNKR (uvjetno nekvalificirani radnik) vidljivo je da je ukupan prosjek stručnosti zaposlenih u mljekarama ispod razine kvalificiranog radnika, odnosno radnika sa srednjom stručnom spremom. Na kraju 1988. godine koeficijent stručnosti je bio 1,603 (prema 1,700 za KV i SSS).

Usprkos značajnom broju zaposlenih s visokom stručnom spremom — uključivo 2 doktora, 14 magistara nauka i 349 stručnjaka s visokom stručnom spremom — još uvijek su brojniji radnici s niskim kvalifikacijama i niskom školskom naobrazbom. U 1988. nijedna mljekarska radna organizacija nije dosegla prosjek stručnosti kvalificiranog, odnosno radnika sa srednjom stručnom spremom (1.700).

Iz usporedbe s kvalifikacijskom strukturom zaposlenih u 1987. vidljivo je da je učešće broja kvalificiranih radnika u 1988. smanjeno (29,7:25,8%), a učešće zaposlenih sa srednjom stručnom spremom povećano (21,2:24,4), kao i onih s visokom i višom stručnom spremom.

Kvalifikacijsku strukturu zaposlenih nije moguće naglo mijenjati, ali bi svaka mljekara trebala neprekidno nastojati da doškoluje ili zamjeni kadar s nižom stručnom spremom, kako bi mogla udovoljiti povećanim zahtjevima suvremene mljekarske industrije.

Predviđena reorganizacija stručnog školstva u tome bi trebala odigrati presudnu ulogu.

6. Investicijska ulaganja

Investicijska ulaganja mljekara u toku 1988, 1987. i 1986. iznosila su (u 000 din) koliko se navodi u tabeli.

Ako promatramo sumarne podatke o investicijskim ulaganjima u toku tri godine očit je porast, ali znatno sporiji od inflacijskih kretanja tih godina. Uzimajući 1987. godinu kao osnovu, povećanje investicijskih iznosa u 1987. god. bilo je za svega 28% veće, a u 1988. — prema 1986. — za 261% veće.

Namjena	1988.		1987.	1986.	Ukup. ‰
	Iznos	‰			
Građevine	1.694.623	11,8	892.673	1.218.777	16,2
Oprema	10.074.616	70,3	3.522.957	2.115.540	67,2
Ostalo	2.567.954	17,9	718.295	605.954	16,6
Ukupno	14.337.193	100,0	5.083.925	3.970.271	100,0
‰	361		128	100,0	

U usporedbi sa 1987. god. u 1988. god. su investicijska ulaganja povećana za 182‰, što je daleko ispod stope inflacije u tom razdoblju.

Navedeni podaci ukazuju na postupni pad realne vrijednosti investiranja u promatranim godinama. Uložena investicijska sredstva su dijelom obezvrijeđena inflacijom, pa opremljenost i rekonstrukcije u ovoj grani zaostaju za realnim potrebama. Iako relativno visoke cijene mliječnih proizvoda donose znatan ukupni prihod i dohodak, on ne omogućuje pokriće potreba ove industrije za osuvremenjavanjem, nego je sili na postupno tehnološko i ekonomsko zastarjevanje.

7. Transport

Mljekarske radne organizacije Hrvatske, obuhvaćene anketom Udruženja, raspolagale su značajnim voznim parkom, koji se sastojao od 143 osobna automobila, 392 kamiona i 153 kamiona—hladnjače, što čini zajedno 688 vozila različite namjene.

Osobna vozila prešla su ukupno 3,298.000 km odnosno prosječno 23.063 kilometara po vozilu godišnje ili 76,8 km prosječno dnevno (300 radnih dana).

Teretna vozila prešla su preko 14,619.000 km, odnosno 37.298 km po vozilu prosječno godišnje ili 102,7 km po vozilu prosječno dnevno (363 dana u godini).

Kamioni mljekara prevezli su 660.874 t razne robe odnosno 4,6 t po vozilu prosječno dnevno. Uz prosječnu nosivost vozila od 5,3 tone znači da je korištenje u toku čitave godine bilo prosječno 87‰ po vozilu, što je vrlo povoljan odnos.

Najvećim brojem hladnjača raspolaže »Ledo«. Sve su prešle u 1988. god. ukupno 4.257.000 km, odnosno 27.915 km po vozilu prosječno godišnje. S obzirom na voluminoznost tereta iskorištenje nosivosti tih vozila je znatno manje nego kamiona.

8. Poslovna sredstva i uspjeh poslovanja

8.1. Poslovna sredstva (aktiva i pasiva) mljekara u 1988. god.

Poslovna sredstva mljekara (bez »Zdenke« u 1988. god) iznosila su 418,156.000 din. i bila su za 222‰ veća od onih u prethodnoj godini. Najvećim poslovnim sredstvima raspolagali su radnici u »Sireli«, »Dukatu« i »Ledu«, dok su u ostalim mljekarama ona bila osjetljivo niža.

Osnovna sredstva 15 anketiranih mljekarskih radnih organizacija Hrvatske dosegla su po nabavnoj vrijednosti u 1988. godini iznos blizu 584 milijarde dinara, što je za 3,6 puta više nego prethodne godine. Povećanje je

uglavnom uslijedilo kao posljedica revalorizacije, a tek neznatnim dijelom kao posljedica novih investicija u toku godine.

Sumarni podaci za čitavu mljekarsku grupaciju pokazuju slijedeće odnose vrijednosti u 1988. godini (u mil. din).

	Građevine	Oprema	Osnovno stado	Ostalo	Ukupno
Nabavna vrijednost	183.994	361.999	10.556	27.288	583.837
Otpisi	57.566	314.037	—	1.080	372.683
Sadašnja vrijednost	126.428	47.962	10.556	26.208	211.154
Sadašnja vrijednost 1988.	68,7	13,2	100,0	96,0	36,2
% od nabavne 1987.	71,9	19,8	100,0	90,6	41,4

U usporedbi sa 1987. godinom osnovna sredstva zastarijevaju. Sadašnja je vrijednost, u odnosu na nabavnu, primjetljivo niža, kako građevina, tako i opreme. Sadašnja vrijednost osnovnih sredstava je tek nešto veća od trećine nabavne vrijednosti, pri čemu je otpisano 86,8% vrijednosti opreme, te 31,3% vrijednosti građevinskih objekata.

To je ujedno potvrda prethodno uočenog pada realnog investiranja, budući da raspoloživa investicijska sredstva nisu mogla ići u korak s inflatornim kretanjem cijena i devalvacijom dinara na inozemnom tržištu. Shvatljivo je da takvi otpisi vrijednosti koji su znatno veći od iznosa za obnovu osnovnih sredstava, ne znače samo zastarijevanje, nego i tehnološko zaostajanje ove privredne djelatnosti.

Vrijednost sredstava u pripremi iznosi 10.852.000.000 dinara, odnosno svega oko 5% sadašnje vrijednosti osnovnih sredstava. Iako će se time nešto poboljšati odnosi vrijednosti osnovnih sredstava, to je još uvijek nedovoljno za sustizanje višegodišnjeg tehničko-tehnološkog zaostajanja, uzrokovanog padom investiranja u ovoj djelatnosti.

Osnovna sredstva mljekarske industrije izvan upotrebe su vrlo mala (117 mil. din) i iznose svega 0,05% sadašnje vrijednosti osnovnih sredstava.

Ukupna aktiva 15 anketiranih mljekarskih radnih organizacija iznosila je na kraju 1988. god. ukupno 525,8 milijardi dinara i bila je za 271% veća nego prethodne godine.

U formiranju poslovnih sredstava trajni izvori sudjeluju sa 373 milijarde, dugoročni sa 43 i kratkoročni sa 177 milijardi dinara. Značajno je učešće kratkoročnih izvora financiranja, uz nepovoljne kamatne uvjete. To znatno opterećuje poslovanje mljekarskih radnih organizacija, pa bi nastojanja trebalo skrenuti u pravac neprekidnog smanjivanja ovih izvora poslovnih sredstava.

8.2. Uspjeh poslovanja — prihod, dohodak i raspodjela

Uspjesi poslovanja u 1987. i 1988. godini 15 anketiranih mljekarskih radnih organizacija prikazani su u tabeli.

Ukupan prihod i njegova raspodjela u god. 1987. i 1988. bio je kako slijedi (u mil. din).

Elementi	Iznosi			Učešće	
	1988.	1987.	<u>1988.</u> 1987.	1988.	1987.
Ukupni prihod	719.594	242.980	296	100,0	100,0
Materijalni troškovi	530.401	173.053	306	73,7	71,2
Amortizacija	17.506	9.164	191	2,4	3,8
Ostali troškovi poslovanja	72.815	22.055	330	10,1	9,1
Dohodak	98.872	38.708	255	13,8	15,9

Sumarni pregled ukupnog prihoda i njegove raspodjele u 1987. i 1988. godini za mljekarsku grupaciju u SR Hrvatskoj pokazuje pogoršanje uvjeta poslovanja.

Uz porast ukupnog prihoda u 1988. god. na 296% prema prethodnoj godini povećani su materijalni i »ostali« troškovi na 306% odnosno 380% pa je i uz smanjenu amortizaciju (191%) dohodak opao na svega 259% u odnosu na prethodnu godinu.

I usporedni pokazatelji strukture raspodjele ukupnog prihoda pokazuju da je povećano učešće materijalnih troškova sa 71,2% na 73,7%, a tzv. »ostalih« troškova sa 9,1% na 10,1%, dok je i uz smanjenu amortizaciju sa 3,8% na 2,4%, dohodak također smanjen sa 15,9% na 13,8% od ukupnog prihoda. Posebno treba istaći da je amortizacija bila vrlo niska i da bi — po njoj — obnovu zgrada i opreme bilo moguće izvršiti za 27 do 40 godina.

Odnosi nisu potpuno istovjetni u svim anketiranim radnim organizacijama, ali nema ni znatnih odstupanja od prosječnih pokazatelja.

Raspodjela dohotka u 1988. i 1987. god. također pokazuje da je radnicima preostajao sve manji iznos ostvarenog dohotka za vlastito raspolaganje.

Dohodak i raspodjela kretali su se kako slijedi:

Elementi	Iznosi			Učešće	
	1988.	1987.	<u>1988.</u> 1987.	1988.	1987.
Dohodak	98.871.501	38.707.929	255	100,0	100,0
Izdvajanja iz dohotka	31.344.732	10.805.074	290	31,7	27,9
Čisti dohodak	67.526.769	27.902.855	242	68,3	72,1
Za OD	54.086.833	20.340.328	266	54,7	52,5
Stambena izgr. i zajed. potr.	3.020.439	1.748.177	173	3,1	4,5
Fondovi	10.419.497	5.814.350	179	10,5	15,1

U 1988. god. — u usporedbi s prethodnom — povećana su izdvajanja iz dohotka sa 27,9 na 31,7%.

Usljed toga je čisti dohodak bio relativno manji, jer su smanjena izdvajanja iz njega sa 4,5 na 3,1%, kao i fondovi i sredstva za unapređenje proizvodnje sa 15,1 na 10,5% u 1988. godini.

Učešće sredstava za osobne dohotke je u 1988. god. nešto povećano (sa 52,5 na 54,7%). Ta sredstva angažiraju više od polovice dohotka, a u 1988. na njih otpada čak 80% čistog dohotka.

Isplaćeni neto osobni dohoci u 1988. iznosili su 35.300.031.000 din (prema 13.212.153.000 din u 1987) tj. 167% više nego prethodne godine.

Prosječno korištena poslovna sredstva su značajno porasla prema prethodnoj godini i dosegla su iznos od 212.368.358.000 din, što je za 184% više nego prethodne godine. Sva poduzeća nisu podjednako povećala prosječno korištena poslovna sredstva. Neka su ih povećala dvostruko, a neka trostruko, pa i više.

8.3. Neki usporedni pokazatelji o poslovanju

Dohodak po radniku iznosio je za čitavu grupaciju u 1988. god. 17.577.000 din i bio je za 149% veći nego prethodne godine.

Čisti dohodak po radniku (12.055.000 din) bio je za 136% viši od onoga u prethodnoj godini.

Akumulacija se u odnosu na dohodak, smanjila od 15,2 na 10,5% u odnosu na čisti dohodak od 21,1 na 15,4%, a u odnosu na prosječno korištena poslovna sredstva od 7,9 na 4,9%.

Čisti osobni dohoci po radniku iznosili su u 1988. god. 522.963 din mjesečno i bili su za 161% viši od onih u prethodnoj godini. Osobni dohoci kretali su se u širokom rasponu od 349.390 do 650.312 din mjesečno po radniku, ovisno o raspoloživom dohotku i uspjehu poslovanja.

U usporedbi s prethodnom godinom ukupan je prihod povećan za oko 3 puta, a dohodak za 2,5 puta.

Uspoređujući ukupan prihod s utrošenim sredstvima vidljivo je da je ovaj svega 16% veći. To znači da je najveći dio prihoda utrošen u samu proizvodnju, a tek oko 16% preostaje za sve druge namjene.

Ukupan prihod po zaposlenom iznosio je u 1988. godini za čitavu grupaciju 127.928.000 din prema 44.250.000 din u 1987. godini.

Ukupan prihod je bio 3,4 puta veći od prosječno korištenih poslovnih sredstava, ali taj pokazatelj znatno koleba. Dok su neke radne organizacije ostvarile za 1,7 do 1,8 puta veći ukupan prihod od prosječno korištenih sredstava, druge su imale za 5, pa i više puta veći ukupan prihod od prosječno korištenih poslovnih sredstava.

Nabavna vrijednost osnovnih sredstava iznosila je u 1988. godini prosječno po zaposlenom 103.793.000 din prema 29.434.000 din u 1987.

Nabavna vrijednost opreme iznosila je 1988. godine prosječno 64.355.000 dinara po zaposlenom, odnosno oko 60% ukupne nabavne vrijednosti osnovnih sredstava. I ovaj pokazatelj značajno odstupa u pojedinim radnim organizacijama.

Iako veća opremljenost omogućuje veću produktivnost rada, pri tome uvijek može postojati opasnost nerentabilnog investiranja u nedovoljno korištenu i nedovoljno produktivnu opremu. Stoga bi sva investicijska ulaganja trebala vrednovati ne samo tehnološko-tehnički, nego napose i ekonomski.

U nas nedostaje temeljita studija investicijskih ulaganja, kako pojedinačnih, tako i za mljekarsku grupaciju kao cjelinu. Vjerojatno bi ona otkrila i neracionalnost, napose na zajedničkom planu, gdje bi se uz manja ulaganja mogli postići znatno povoljniji ekonomski efekti.